

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА II

БРОЈ 2

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

THE SASA LIBRARY FORUM

YEAR II
VOLUME 2

Accepted on March 25th 2014, at the 2nd meeting of the SASA Department of Languages and Literature, following the reviews of academician *Nada Milošević Dorđević* and academician *Predrag Piper*

Editor-in-chief

Corresponding member
MIRO VUKSANOVIĆ

BELGRADE
2014

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА II

БРОЈ 2

Примљено на II скупу Одељења језика и књижевности
од 25. марта 2014. године, на основу рецензија академика
Наде Милошевић Борђевић и академика *Предрага Пипера*

Уредник

дописни члан

МИРО ВУКСАНОВИЋ

БЕОГРАД

2014

Издаје
Српска академија наука и уметности

Технички уредник
Мира Зебић

Тираж 450 примерака

Штампа
Сајнос, Нови Сад

© Српска академија наука и уметности, 2014

Трибина Библиотеке САНУ основана је да приказује јавности нове књиге чланова САНУ, нова издања САНУ и њених института, из свих области наука и уметности. Први уредник Трибине био је академик Никша Стипчевић, управник Библиотеке САНУ од 1991. до 2011. године. Од октобра 2011. године уредник Трибине је дописни члан Миро Вуксановић, управник Библиотеке САНУ.

Годишњак *Трибина Библиотеке САНУ* покренут је 2013. године. У првом броју донет је целовит преглед приказаних књига у Салону САНУ од 1991. до јуна 2011. године, а потом, у хронолошком низу, текстови казани на Трибини од новембра 2011. до краја 2012. године.

Прилози се објављују без измена, а нема текстова оних говорника који свој рад нису доставили.

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

5. II 2013 – 17. XII 2013.

Уредник

дописни члан Миро Вуксановић

Стручни сарадник

Биљана Јоцић

САДРЖАЈ

<i>The theory of Hardy's Z-function / Aleksandar Ivić</i>	9
<i>Послератна српска књижевност 1945–1970 и њена историја / Предраг Палавестра</i>	17
<i>Стојан Новаковић у служби националних и државних интереса / Михаило Војводић</i>	25
<i>Заједничко у словенском фолклору : зборник радова / уредник Љубинко Раденковић</i>	37
<i>Византијски свет на Балкану / уредници Бојана Крсмановић, Љубомир Максимовић, Радивој Радић</i>	51
<i>Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције : зборник радова са научног скупа одржаног 6–8. децембра 2010. / уредници Тибор Варади, Горан Башић</i>	61
<i>Дан Библиотеке САНУ посвећен књижевнику Светолику Ранковићу поводом 150. годишњице рођења</i>	67
<i>La Serbie et les pays serbes : l'économie urbaine : XIVe–XVe siècles / Desanka Kovačević-Kojić</i>	79
<i>Употреба молекула : хемијски есеји о молекулима и њиховим применама / Живорад Чековић</i>	89

<i>Climate change : inferences from paleoclimate and regional aspects / editors André Berger, Fedor Mesinger, Đorđe Šijački</i>	99
<i>Математичка теорија топлотних појава насталих сунчевим зрачењем / Милутин Миланковић ; редактори Зоран Кнежевић, Александар Петровић</i>	99
<i>Над преписком Мартина Хајдегера : један вид епистоларне филозофије / Данило Н. Баста</i>	103
<i>Ватикан у балканском вртлогу : студије и расправе / Драгољуб Р. Живојиновић</i>	123
<i>„La Dalmazia o morte” : италијанска окупација југословенских земаља 1918-1923. године / Драгољуб Р. Живојиновић</i>	123
<i>Зборник у част Николе Хајдина поводом деведесетог рођендана / уредници Ђорђе Злоковић, Градимир Срећковић, Ненад Марковић</i>	137
<i>Сродници / Светлана Велмар-Јанковић</i>	159
<i>Сто година Јужнословенског филолога (часопис издаје Институт за српски језик САНУ)</i>	171
<i>Тотални геноцид : Nezavisna država Hrvatska 1941–1945 / Динко Давидов</i>	183
<i>Anthropogenetic homozygosity and adaptive variability : HRC-test in studies of human populations / Dragoslav Marinković, Suzana Svjetićanin</i>	193
<i>Ка изворима речи : тридесет година Етимолошког одсека Института за српски језик САНУ : зборник радова / приредила Марта Бјелетић</i>	209
<i>Именик аутора, уредника и говорника</i>	223

Заједничко у словенском фолклору : зборник радова / уредник Љубинко Раденковић. – Београд : Балканолошки институт САНУ, 2012

Говорили: академик Нада Милошевић Ђорђевић
академик Александар Лома
проф. др Љубинко Раденковић

У Београду, уторак 19. март 2013. у 13 часова

НАЈВЕЋИ И НАЈМАЊИ САДРЖИЛАЦ

Почињемо разговор. Међу нама је занимљив и користан зборник. Наслов: *Заједничко у словенском фолклору*. Одмах је јасно да се умножавају научни путеви. Залазе у одаљена времена. Вијугају се кроз различите пределе. У исти мах траже и највећи и најмањи заједнички садржилац. У обичајима, предањима, културама. Садржилац је из математичког посла нашао своје место у фолклору. Именован је на неколико начина. То су учинили научници из једанаест земаља. Набројане су на крају књиге, с двадесет и осам учесника: Белорусија, Бугарска и Јапан, Македонија, Пољска и Русија, Словачка, Украјина, Француска и Чешка, са Србијом домаћином. Споразумели су се различити језици. Приближила их је сродност.

„Путем упоредно-историјског изучавања свих језика једне породице, лингвист реконструира претпостављени пра-језик, из кога су се сви ти језици могли развити. Сходно томе, фолклорист, упоредним проучавањем текстова исте тематско-сужејне структуре, сродних народа, тежи проналажењу његове опште теме, на коју се своди највећи број текстова.”

Тако пише у предговору. На истом месту, мало даље, једнако занимљиво, уредник преноси да „позната балада код балканских и кавкаских народа

о узиђивању жене у грађевину, у Грчкој се среће и као лирска, ускршња песма”, да је записано 85 варијаната песама у којима насилника побеђују оболели јунаци. Такав је Болани Дојчин.

Професор Љубинко Раденковић бележи и свој утисак „да у ери све бржег протока информација, европски народи све мање знају једни о другима”.

Као доказ читања, за увод, оволико је довољно. Да наговести привлачност. Да нас окрене речима прворедних стручњака у својим областима.

Молим академика Наду Милошевић-Ђорђевић и академика Александра Лому да осветле садржину зборника *Заједничко у словенском фолклору*. У име аутора говориће уредник Раденковић.

(Уводна реч уредника)

М. В.

НАДА МИЛОШЕВИЋ ЂОРЂЕВИЋ

Рукопис зборника „Заједничко у словенском фолклору” (уредник др Љубинко Раденковић), састоји се од уводног текста и 27 радова познатих истраживача из скоро свих словенских земаља и једног из Јапана. Сви радови су на словенским језицима и оформљени су по научном захтеву: имају апстракт, кључне речи, литературу и резиме на енглеском језику.

У уводном тексту („Компаративно изучавање словенског фолклора”), дате су историјске и теоријске основе компаративних истраживања у филологији и фолклористици и упућено на нека важнија дела.

Радови у зборнику су груписани по општости теме и жанровима. На почетку зборника налази се рад Светлане Толстој (Москва) „Аспекти, критерији и особености словенског културног заједништва”, посвећен теоријско-методолошким питањима изучавања заједничких елемената словенског културног наслеђа. У раду Кшиштофа Вроцлавског (Варшава) „Словенска предања – проблеми компаративних истраживања”, анализира се статус предања у оквиру прозних жанрова народне књижевности. Људмила Виноградова (Москва) за предмет својих истраживања узима клетве, у којима се човек тера демонској сили („Човек у власти нечисте силе: мотив словенске клетве”). Ово питање компетентно се истражује на грађи Источних Словена, Пољака, Срба и Бугара. У групу радова са широким компарацијама улази и рад Галине Кабакове (Париз), о међународном распрострањењу и варирању Езопове басне „Коњ, бик, пас и човек”, са посебним освртом на словенске варијанте („*Пасји век* или словенске приповедне паралеле Езоповој басни *Коњ, бик, пас и човек*”).

Следе радови у којима се износе резултати компаративног изучавања апокрифних молитава, басми и магијских формула. Татјана Агапкина и Андреј Топорков (Москва) у коауторском раду „Сисинијеве молитве код Источних и Јужних Словена” врло детаљно и компетентно су проучили порекло и варијанте апокрифних молитава, које се, према њиховом главном лику – св. Сисинију, називају „Сисинијеве”. За ово истраживање они су прикупили варијанте почев од новгородских записа на брезовој кори, па до усмене традиције нашег времена. У раду о белоруској басми за истеривање црва из ране код људи и животиња („Басме од црва у рани – белоруска традиција на европском фону”), Татјана Володина (Минск) је детаљно изучила распрострањење овог текста, и у свом ретроспективном истраживању дошла до његових средњовековних варијаната на латинском и старонемачком језику. Ичиро Ито (Токио) врло опсежно је истражио порекло и значење магијске формуле, која се назива „Сатор-формула” („Сатор-формула у словенском бајању”). Он прати њено распрострањење и варирање од античког времена, па до данас, са посебним освртом како се она реализује у народној култури словенских народа.

Више радова у овом зборнику односи се на компаративну анализу неких елемената словенских народних песама (заједнички мотиви и формуле). Вера Фролцова (Брно) упоређује чешко-словачко-пољске варијанте коледарских песама („Прилог изучавању чешко-словачко-пољских паралела коледарских песама у светлу компаративног метода”). Оксана Микитенко (Кијев) анализира структуру баладе о „сестри-тровачици” („О проблему генетичке подударности и узајамности у словенском фолклору: баладни сиже о „сестри-тровачици”). Лариса Вахнина (Кијев) се бави поређењем пољско-украјинских варијанти баладе о убиству мужа („Украјинско-пољске паралеле народне баладе *Ој, десило се чудо*”). Дејан Ајдачић (Кијев) у свом раду износи запажања о варијантама песама са темом сукоб међу браћом („Сукоб међу браћом у словенским народним баладним песамама”). Гордана Благојевић (Београд) анализира мотив „женидба вилом”, у грчком и српском фолклору („Женидба вилом и нерајдом: јужнословенско-грчке фолклорне паралеле”). Тема Бошка Сувајцића (Београд) јесте питање типологије болесног јунака у српско-бугарским епским песамама („Типови болесног јунака у српској и бугарској усменој традицији”). Лидија Делић (Београд) анализира епску формулу клетве очију у српској и бугарској епској песми („Чарне очи, да не би гледале: о једном епском плеоназму”).

У зборнику су заступљена три истраживачка рада о словенском прозном фолклору: Хана Хлошкова (Братислава) проучава словачко-чешке паралеле легендарне приче о скривеној заспалој војсци у планини („Словачко-чешке паралеле фолклорне грађе о заспалој војсци у планини”). Андреј Мороз (Москва) анализира сижеа о „јелену, који себе приноси на жртву”, указу-

јући да је ово предање врло широко заступљено код многих европских народа („Курбан код Источних Словена: легенда о јелену који себе приноси на жртву”). Танас Вражиновски (Скопље), на једном македонском примеру, проучава питање како се преноси знање приповедања у оквиру једне породице („Преношење репертоара приповедака од једног поколења на друго у кругу породице”).

Два прилога у зборнику баве се питањима загонетака и пословица. Биљана Сикимић (Београд), упоређујући варијанте једне словенске загонетке, реконструише њен могући модел („Словенски модел текста загонетке: могућности реконструкције”). Милош Луковић (Београд) анализира српске и бугарске пословица које је, уз правне обичаје, прикупио Валтазар Богишић („Изреке и пословице балканских Словена у објављеној Богишићевој грађи о правним обичајима”).

Више радова у зборнику анализира народне представе о свету словенских народа. Каћа Михајлова (Софија) анализира представе о смрти код Бугара и Пољака („Представе о смрти у језику и фолклору Бугара и Пољака”). Ирина Коваљ-Фучило (Кијев) се бави особеностима источнословенских тужбалица („Источнословенске тужбалице: особености преношења традиције”). Марфа Толстој (Москва) анализира карпатско-јужнословенске паралеле гатања према првим долетелим птицама из јужних крајева („О карпатско-јужнословенским паралелама: веровања о првим пролећним птицама”). Жарко Требјешанин (Београд) на компаративан начин проучава народно тумачење снова код Срба и Руса („Народно тумачење снова – неке српско-руске паралеле”). Бојан Јовановић (Београд) се бави питањем симболике змије у српској народној култури („Симболика змије у народној традицији балканских Словена”). Љубинко Раденковић (Београд) на општесловенској грађи износи резултате проучавања представа о жаби и анализира демонолошка предања по мотиву „бабичење жаби” („Митолошки елементи у словенским народним представама о жаби”). Људмила Поповић (Београд) бави се семантиком назива за боје у словенском фолклору („Универзално и специфично у семантици назива за боје у словенском фолклору”). И, на крају, Бранко Златковић (Београд) пише о словенству у анегдотама XIX века („Словенство у анегдотама XIX века”).

Тематски међународни зборник *Заједничко у словенском фолклору*, окупио је значајан број врло афирмисаних слависта из низа земаља, који су приложили научно засноване и квалитетне радове на постављену тему.

АЛЕКСАНДАР ЛОМА

Своје излагање о књизи коју овде представљамо почећу са њенога краја. Последњи од двадесет осам прилога у њој, из пера Бранка Златковића, тематски се издваја од осталих тиме што кроз прибележене анегдоте приказује дух панславизма у првој половини деветнаестог века, а то је доба настанка тога покрета и његовог бујања све до врхунског узлета 1848. на Свесловенском конгресу у Прагу, који ће растурити аустријска полиција. Ту налазимо романтичне изливе, каква је изјава Симе Милутиновића након што се окупао у реци Бугу: „Заиста се остарословенисмо и освештасмо на сав будући живот наш бистром водом, водом Славенскога Ганга”, али и сећања на неке практичне проблеме које је за собом повлачило словенско братимљење. Негде у ово доба године, на Месојеђе, Словени који су живели у Бечу приређивали су сви заједно сјајну игранку, за коју су разашилане позивнице, испочетка на француском, јер нису хтели да то буде на немачком, а нису могли дати предност ниједном словенском језику, да би их доцније штампали четворојезично: на чешком, пољском, српском и руском. То стремљење ка словенском јединству и превазилажењу међусобних разлика – од којих су оне језичке биле још и најмање у односу на конфесионалне и политичке (које ће у крајњем исходу и превладати) – није поникло у широким народним масама нити на фолклорној подлози, већ је посреди био покрет водећих словенских интелектуалаца подстакнут достигнућима савремене науке. О томе пак пише уредник зборника Љубинко Раденковић у своме уводном тексту. Почетком деветнаестог века развила се индоевропска компаративна филологија. Полазиште нове науке било је сазнање о сродству међу већим бројем језика Европе и Азије, а циљ који је себи поставила – реконструкција индоевропског прајезика. По истом методолошком принципу приступило се и изучавању појединих ближим сродством међусобно повезаних скупина унутар те велике породице. Једну од њих чине словенски језици, за које се брзо дошло до закључка да воде порекло од заједничког претка, *прасловенског језика*. Појам прајезика повлачио је за собом претпоставку о пранароду који је њиме говорио: тамо о Праиндоевропљанима, овде о Прасловенима. То је онда водило ширењу истраживања са језика на свеукупност духовне и материјалне културе, како би се истим поредбеним методима разоткрило заједничко културно наслеђе. У случају старих Словена, оскудност писаних и археолошких извора усмерила је прве компаративисте према богатом фолклору савремених словенских народа. Тако се развило компаративно проучавање словенског фолклора, које, са својим плинама и осекама, траје до данашњег дана а о чијим актуелним донетима сведочи зборник који је пред нама, проистекао из научног скупа одржаног у јесен 2011. године у Аранђеловцу и Београду.

Љубазно позван на тај скуп, нисам на њему могао узети учешћа, па ни присуствовати и чути реферате, због чега сам врло жалио, с обзиром на богатство програма и имена учесника. Овај зборник мени и свима осталима који су тих дана били другде и забављени другим стварима омогућује да надокнадимо пропуштено. Но у овој прилици мене он доводи у неприлику, управо због богатства које садржи међу својим корицама. Да је тога мање, лакше би ми било да начиним избор између онога што ћу овде рећи и што ћу морати да прећутим. С обзиром на расположиво време, морам се ограничити на то да о појединачним прилозима дам само најосновније информације, у нади да ће сам њихов збир пружити слушаоцима довољне назнаке не само о садржају и вредности зборника, него и о актуелним донетима и стремљењима саме дисциплине. Мислим, наиме, да је овај избор аутора и тема довољно репрезентативан за ту сврху.

У свом већ поменутом уводу колега Раденковић умесно цитира Виктора Максимовича Жирмунског тамо где овај разликује три врсте закључака до којих доводи упоредно изучавање фолклора. Парафразирам: сличности које при поређењу излазе на видело могу се тумачити или генетски, као одраз прасродства, или типолошки, као последица паралелних развоја у сличним условима друштвеног развитка, или културноисторијски, узајамним или страним утицајима. Продужетком Раденковићевог увода може се сматрати текст који му непосредно следи и на њега се срећно надовезује. То је програмски прилог Светлане Михајловне Толстој, која је, након смрти свога супруга Никите Иљича Толстоја, успешно наставила и недавно до краја довела најзначајнији пројекат у словенској етнолингвистици, петотомни енциклопедијски речник *Славянские древности*. Формулација Толстојеве да се у том монументалном делу грађа свих словенских језика и културних традиција третира као неки *јединствен језик* у семиотичком смислу износи пред нас једно оригинално схватање словенског културног заједништва. Њен став да словенско паганство не треба схватати само као историјски ступањ завршен са примањем хришћанства већ да су његови облици, механизми и семантичке категорије живели и након тога, а неки живе и до данас, предочава нам могућност да и понеко подударане међу представама и обичајима словенских народа који се на хронолошкој скали смештају у доба након распада општесловенског јединства ипак може бити генетски условљено.

Прилози који даље следе описују поредбене кругове различите ширине и досежу, у свом исходу, до различитих временских дубина.

Кшиштоф Вроцлавски из Варшаве промишља могућности нове систематизације словенских усмених предања полазећи од пољске и српске грађе. Људмила Виноградова из Москве бави се на општесловенском плану слањем нечистој сили као мотивом у клетвама. Галлина Кабакова из Париза разматра словенске варијанте једног широм света распрострањеног

приповедног сижеа који срећемо већ у Езоповим баснама, где се дужина људског века и квалитет појединих његових раздобља објашњавају додатним годинама које је човек добио од разних животиња. Коауторски прилог Татјане Агапкине и Андреја Топоркова из Москве има за предмет један у средњем веку веома популаран текст византијске провенијенције, тзв. Сисинијеве молитве, и њихову судбину у разним деловима словенског света: код Источних Словена, оне су служиле заштити од грознице, а код Јужних – од вештице која би могла угрозити породиљу и новорођенче. Полазећи од белоруске фолклорне традиције, Татјана Володина из Минска разматра басму против црва у рани у њеним другим словенским, балтским и германским варијантама, а фразеолошке паралеле које тај текст има у Атхарваведи воде је закључку да је посреди заједничко наслеђе индоевропских народа. Магичну „Сатор”-формулу латинског покрета, звану и „Соломонов печат”, Ичиро Ито из Токија прослеђује кроз балтословенску писану и фолклорну традицију. Вјера Фролцова из Брна на примеру западнословенских коледских песама демонстрира могућности тзв. „тектонског” поредбеног метода, који песму поима као целину речи и музике.

Из Кијева су приспела три рада посвећена народним баладама. Кроз поредбено разматрање сижеа о „сестри тровачици” код Украјинаца, Пољака и Јужних Словена Оксана Микитенко долази до закључка да неке подударности не морају бити генетски условљене већ плод познијих контаката у карпатском ареалу (занимљиво је да се у украјинској балади љубавник који наговара сестру да отрује брата најчешће означава као *Сербин*). Украјинско-пољске паралеле у сличном сижеу, о жени која убије мужа а његов брат га освети, повлачи Лариса Вахнина. Из рада Дејана Ајдачића дознајемо да је мотив трагичног сукоба међу браћом која се не познају (као српски Предраг и Ненад) или их завади жена или вила (као браћу Јакшиће) не само распрострањен у јужнословенским народним песмама него познат и Источним Словенима. У истом блоку су и три прилога наших београдских колега. Мотиву женидбе вилом у јужнословенској усменој поезији Гордана Благојевић из Београда налази новогрчке паралеле, у којима је невеста нерајда (класична нереида), и које могу имати своје корене у старогрчкој митологији (нпр. мит о Пелеју и Тетиди). Типове болесног јунака, који варирају у широком распону, од крајњих негативаца (велики грешник који не може умрети док се не исповеди) до позитивних ликова, какав је „Болани Дојчин”, Бошко Сувајцић из Београда разматра у поредбеној визури која осим српске обухвата и бугарску народну поезију. Разматрање формуле „Чарне очи, да би не гледале” као епског плеоназма води Лидију Делић закључку о изворно митолошкој природи девојке која проклиње свој вид као медијатора између овога и онога света.

Следе два рада која се баве легендама. Хана Хлошкова из Братиславе обрађује сиже о уснулој војсци у планини и показује како се он актуализовао код Словака и Чеха у одређеним историјским ситуацијама. За могућим изворима легенде о јелену који сам долази да би био принесен на жртву трага Андреј Мороз из Москве; заслуга рада је што тај мотив, познат и српској народној традицији (о томе је писао покојни академик Драгослав Срејовић), ставља у широк поредбени контекст, а ауторовом закључку о његовом књижевном пореклу из ранохришћанских житија ваља, бар за простор Бугарске и источне Србије, допустити као алтернативу и предсловенско усмено предање, будући да је он најраније посведочен у античкој традицији о трачком краљу Ресу.

Са методолошке тачке гледишта занимљив је прилог Танаса Вражиновског из Скопља, који на примеру двојице казивача, оца и сина Стенкоских, расветљава механизме преношења приповедног репертоара у кругу исте породице. Истраживачко усмерење ка реконструкцији прасловенског текста у овом зборнику заступљено је огледом наше колегинице Биљане Сикимић, који за предмет има текстове двеју загонетака, о јајету и родном дрвету; осим словенских, ту пажња бива посвећена и несловенским, посебно балканским (румунским, албанским) варијантама, а закључак гласи да су посредни универзални модели из којих се ипак могу издвојити неке словенске специфичности. Другом врстом кратке усмене форме позабавио се колега Милош Луковић на грађи од преко 700 изрека и пословица балканских Словена садржаних у објављеној грађи о правним обичајима Валтазара Богишића, занимљивих не само са правно-историјске, него и са етнолошко-фолклористичке тачке гледишта. Паралеле које Катја Михајлова из Софије налази у представама о смрти у језику и фолклору Бугара и Пољака свакако би се дале проширити и на друге словенске народе. Тематски блиско поменутом прилогу Вражиновског је истраживање Ирине Ковал-Фучило из Кијева о начину предаје тужбалица код Источних Словена, спроведено у дијахроној перспективи, која износи на видело промене у измењеним друштвеним условима модерног доба.

У ово доба године актуелно веровање да ће човека снаћи нека штета ако га одређена птица (кукавица, пупавац, голуб и сл.) својим првим пролећним глашењем „омрси”, тј. ако је чује на ште срце (празна стомака), распрострањено у јужнословенско-карпатском ареалу, тема је коју у свом прилогу обрађује Марфа Толстој из Москве. Преостали радови су од овдашњих аутора. У царство снова води нас Жарко Требјешанин налазећи у њиховој симболици паралеле међу српским и руским фолклором. Симболиком змије као амбивалентног бића у народној традицији балканских Словена бави се Бојан Јовановић. Другој животињи, жаби, пажњу посвећује Љубинко Раденковић, расветљујући њене демонолошке аспекте

у представама словенских народа. Полазећи од изворне антитезе „сјајно”– „без сјаја”, Људмила Поповић из Београда труди се да у семантици назива за боје у словенском фолклору разлучи универзално и специфично.

Завршавајући своју шетњу кроз ову књигу, која није могла трајати краће, јер је вредело застати на много места, одајмо заслужено признање организаторима скупа и издавачима зборника, установи – Балканолошком институту, и појединцу – Љубинку Раденковићу, који као председник Комисије за фолклор Међународног славистичког комитета има „су чим изић” пред колеге из целог света ове године на великом конгресу слависта у Минску. Зборник „Заједничко у словенском фолклору” најбоље је сведочанство његовог преданог труда у служби одржања и развоја фолклористичких истраживања на општесловенском плану. На крају, праведно је што се ова промоција одиграва овде, под кровом Српске академије, јер је реч о публикацији једног њеног института и о резултату на који сви можемо бити поносни.

Љубинко Раденковић

Захваљујем дописном члану САНУ, господину Миру Вуксановићу, за иницијативу да се овај зборник данас прикаже јавности, а у оквиру програма на угледној Трибини Библиотеке САНУ, као и на речима похвале.

Захваљујем академицима – Нади Милошевић-Ђорђевић, мојој драгој професорки, и Александру Ломи, што су уз све своје многобројне обавезе прихватили и ову, да овако садржајно представе радове, објављене на осам словенских језика, који чине зборник о коме је овде реч.

Зборник „Заједничко у словенском фолклору” представља наш други корак у обједињавању домаћих и страних слависта који се баве изучавањем фолклорног стваралаштва словенских народа. Пре овог зборника, објављено је 2008. године такође заједничко дело двадесетак слависта из 11 словенских земаља, под насловом „Словенски фолклор и фолклористика на размеђи два миленијума”. Главни циљ тог зборника јесте указивање на стање и перспективе даљег развоја фолклористике у свим словенским земљама. Као посебан прилог у том зборнику увршћен је рукопис из заоставштине Војислава Јовановића „Зборник лажне народне поезије”, који је за објављивање приредио покојни академик Мирослав Пантић. Овај рукопис представља плод дугогодишњег рада изванредног познаваоца јужнословенског фолклора Војислава Јовановића, на откривању несолидних записа и мистификација усменог народног стваралаштва код Јужних Словена.

Зборник о коме је овде реч сачињен је од радова сарадника на пројекту „Народна култура Срба између Истока и Запада”, који се остварује у Балка-

нолошком институту САНУ, а то су: проф. др Људмила Поповић, др Гордана Благојевић, др Бојан Јовановић, др Милош Луковић, проф. др Жарко Требјешанин, др Дејан Ајдачић и проф. др Љубинко Раденковић. За ову прилику нама су се придружили др Биљана Сикимић из Балканолошког института САНУ, проф. др Бошко Сувајдић с Филолошког факултета у Београду, као и др Лидија Делић и др Бранко Златковић из Института књижевности и уметности у Београду.

Можемо бити веома задовољни што се за учешће у овом зборнику одазвало чак 16 истакнутих слависта из 8 словенских земаља и по један из Француске и Јапана. Прилика је да у најкраћим цртама овде поменем научне заслуге страних сарадника.

Теоријски рад о словенском културном заједништву написала је Светлана Толстој, инострани члан САНУ, руководилац Сектора за етнолингвистику и фолклор у Институту славистике Руске академије наука. Она је на најбољи начин продужила дело свога супруга – академика Никите Толстоја, који је говорио: „Моя родина – Србија, а моје отечество – Россия” (Моја је домовина Србија, а отаџбина ми је Русија). Она је аутор четири значајне монографије и преко 600 научних радова из области филологије, етнолингвистике и фолклористике. Велики број тих радова заснован је на лексичкој и етнографско-фолклористичкој грађи из Србије. Посебно је значајно истаћи да је као руководилац и главни сарадник успела да заврши капитално дело „Словенске старине” („Славянские древности. Этнолингвистический словарь”), петотомну енциклопедију словенске народне културе, коју је започео Никита Толстој, и која је рађена у континуитету тридесетак година. Последњи том је изашао из штампе 2012. године.

Људмила Виноградова је један од најистакнутијих представника руске етнолингвистичке школе, аутор две монографије (о западнословенским календарским песмама и словенској народној демонологији) као и већег броја научних радова.

Татјана Агапкина је сигурно један од најбољих Толстојевих следбеника. Иза себе већ има три обимне монографије, од којих две имају преко 800 страна. Тема њене две књиге су словенски календарски обреди и обредни фолклор, а у трећој анализира заједничке мотиве у источнословенској бајаличкој традицији. Она је сарадник Института славистике РАН и уредник у познатој издавачкој кући у Москви, која објављује књиге из области хуманистичких наука – „Индрик”.

Из Русије долази и др Марфа Толстој, још један слависта из породице Толстој. Она се превасходно бави фолклором карпатске и прикарпатске области.

Др Галина Кабакова такође је била ученица Никите Толстоја и на почетку своје научне активности, као део истраживачке групе, записивала је

фолклор у Полесју. Сада је угледни професор на универзитету Сорбона 4 у Паризу, где је заменила познатог слависту Франсиса Конта. Њена монографија „Антропологија женског тела” је драгоцен допринос изучавању перцепције жене у традиционалној култури Словена.

У нашем зборнику заступљена је још једна ученица академика Толстоја – др Оксана Микитенко из Кијева. Она је и као србиста дала значајан допринос изучавању српске и јужнословенске традиције нарицања, и о томе објавила две монографије у Украјини. Једна се и назива „Српске тужбалице”.

Из Украјине, у овом зборнику заступљени су и радови др Ларисе Вахњине, која се бави баладама и пограничним фолклором и др Ирине Коваљ-Фучило, која је сачинила обиман зборник украјинских тужбалица са коментарима и нотним записима. Оне су сараднице Института за етнологију, фолклористику и уметност Украјинске националне академије у Кијеву.

Из Белорусије, у зборнику је заступљена др Татјана Волођина, сарадница Института за етнографију и фолклор Белоруске академије наука у Минску, руководилац Сектора за фолклор. Она је аутор више научних дела, из чега се издвајају монографије о белоруској народној медицини и народним представама о људском телу.

Из Западне Славије, сараднице у овом зборнику су др Вера Фролцова из Чешке (Брно) и др Хана Хлошкова из Словачке (Братислава). Др Фролцова је аутор две значајне монографије – „Рођење и смрт у обичајима и веровањима Чеха” и „Божји празници код европских народа”, док је проф. др Хана Хлошкова аутор књиге о колективном и индивидуалном памћењу традиције.

Из нашег суседства, из Института за фолклор Бугарске академије наука у Софији, у зборнику је заступљена др Катја Михајлова. Њена обимна књига о слепим певачима и просјацима код Словена, објављена у Бугарској, преведена је и на пољски језик.

Из Пољске, у зборнику је заступљен познати слависта професор и директор Института славистике у Варшави – Кшиштоф Вроцлавски. Он се у својим радовима највише бавио македонским и српским приповедним фолклором.

Истакнуто место у изучавању словенских магичких текстова из најстаријег периода до данас припада професору, дописном члану Руске академије наука – Андреју Топоркову, аутору више запажених књига и једном од аутора у нашем зборнику. Такође, он се бавио семиотиком предмета у народној култури, као и теоријским поставкама руске митолошке школе. Једна од његових књига и носи наслов „Теорије мита у руској филолошкој науци 19. века” (Москва 1997).

Свој рад у нашем зборнику има и србиста из Москве, такође ђак академика Толстоја – Андреј Мороз, чија је прва дисертација посвећена изу-

чавању српске календарске поезије. Он је годинама са својим студентима на терену северне Русије истраживао фолклор и сачинио електронску базу свих тих записа (тзв. Каргопољски архив). Највише се бавио легендама и о томе објавио две обимне књиге.

Из Македоније, сарадник зборника је истакнути фолклориста, дугогодишњи директор Старословенског института у Прилепу – др Танас Вражировски. Он је са својим млађим сарадницима припремио и објавио три књиге о народној митологији Македонаца. Последња његова књига је „Народна библија Македонаца”.

Сарадник нашег зборника је и гост из Јапана – професор Ичиро Ито, председник јапанских слависта. Он се највише бави источнословенским фолклором, а за ову прилику врло опширно пише о распрострањењу тзв. „Сатор-формуле” у култури словенских народа.

Циљ овог зборника јесте оживљавање компаративних истраживања свих облика вербалног фолклора код словенских народа. Пошто је за разумевање усменог народног стваралаштва често од пресудне важности и невербална компонента (представе о времену и простору, као и о целокупном свету који окружује човека, схватање полних и узрасних разлика међу људима, обредно понашање, симболичко значење кућних предмета итд.), тежило се обухватању и таквих истраживања. Поготову треба имати у виду да у основи обредне народне поезије лежи порука са двоструким усмерењем – према невидљивим, али моћним господарима света, који могу људима неко добро и давати и узимати, а с друге стране, она указује на пожељно место сваког појединца у друштвеној структури.

Што се тиче савремених компаративних истраживања словенског фолклора и стварања базе за њихову реализацију, не можемо бити задовољни постигнутим резултатима. Један од формулисаних задатака у Материјалу Трећег неодржаног конгреса слависта у Београду, 1939. године, био је и издавање монументалних зборника песама свих словенских народа. До данас тај задатак није урађен, нити је његово остварење на видику.

Општа је тенденција у западноевропској науци да се занемари питање општих, рекао бих националних, етичких и естетичких вредности, као и дијахронија, која представља стуб, духовну кичму једног народа. Уместо тога, нуди се проблематика одвојеног човека, маргиналних група и периферних питања културе. У области филологије нестају крупна имена, смањује се број катедри и наставника на њима, а филолошка наука се своди на обуку студената говорном језику, а све у функцији слободног протока робе и веће зараде робних произвођача и трговаца.

Русија као највећа словенска земља, која је у 19. веку, са низом својих крупних научника у области филологије и фолклористике, трајно утемељила ове науке, у XX веку је доживела тешке друштвене промене, које су се итекако

одразиле и на положај славистике у овој великој земљи. Треба се подсетити да руски слависти из идеолошких разлога нису учествовали на Првом и Другом конгресу слависта, у Прагу 1929. и у Варшави и Кракову 1934. Такође, у програму планираног Трећег конгреса слависта у Београду, 1939, налазе се само руски слависти – емигранти. И конгрес слависта планиран у Москви 1947. није одржан због идеолошке свађе Тита и Стаљина. Какав је положај имала филологија у Совјетској Русији у време Стаљина, најбоље говори чињеница да је био и предлог да се у Русији (Совјетском Савезу) укине ћирилица и да званично писмо буде латиница. Тако би хиљадугодишња културна историја Русије била одсечена и постала само музејски експонат.

Сада, у обновљеној Русији, која се у великој мери враћа својим коренима, одржана су два Сверуска конгреса фолклориста, на којима је учествовало више стотина научника и објављено више томова реферата. Наредни конгрес планиран је за следећу годину. Ипак, на основу увида у ове реферате, стиче се утисак да руске фолклористе, уз мале изузетке, занима само своја, обично регионална или унутар међунационална проблематика. Осим „толстојеваца” у Москви, скоро нико у Русији се данас темељно не бави општесловенским питањима фолклора. И некадашња пракса да у руском универзитетском образовном систему постоји и предмет Словенски фолклор, данас се такорећи изгубила.

На крају, желим да истакнем да постоји неопходност ширег сагледавања фолклорне проблематике, јер се тако појединачно или локално боље разумеју.

